

tat i en contradicció amb el d'altres parlants de la mateixa llengua. La incapacitat de veure més enllà d'aquest nas tan curt explica la insistència dels membres d'una certa tribu de correctors a elevar el seu propi sistema a model de valor general.

Qui vulgui arribar a disposar d'una llengua eficaç en tots els àmbits haurà de restablir la comunicació dins del propi domini lingüístic i no és pas per casualitat que l'única política lingüística real i eficaç es proposa d'impedir-ho.

En aquesta perspectiva, és interessant d'analitzar, ni que sigui d'una manera sumària, el paper dels programes de ficció emesos per la televisió. El doblatge de sèries estrangeres i la producció autòctona poden tenir funcions complementàries.

No cal dir que passant sèries estrangeres, insistentment anglo-saxones, es reforça el propi caràcter de societat subordinada i es perd l'ocasió de desenvolupar el propi sistema estilístic. Però, havent de donar compte de situacions en què s'utilitza una altra llengua, s'obté un marge de llicència estilística que, en el cas d'una llengua subordinada, resulta còmode i útil. Joan Sales, citat per Aracil,⁴ afirma:

«En canvi, el novellista occità dels nostres dies ha de renunciar a emmirallar extensíssims sectors de la societat occitana contemporània a menys de recórrer al bilingüisme, degut a l'efecte d'inversemblança –mortal per a una novella– que produiria en el lector un diàleg en occità entre personatges que en la realitat parlen francès.»⁵

4. ARACIL (1982).

5. JOAN SALES, *Pròleg del traductor català*, dins Lois DELLUC, *El garrell* (Barcelona 1963), p. 14.

Doncs bé, qui accepta el joc de la traducció, ha de fer ressuscitar la novella en qüestió. Traduir o doblar és crear i acceptar un món de referències i d'evocacions, a més de fictiu, fals per definició. El món dels uèsterns és un món de ficció molt codificat, però és percebut d'una manera completament diferent per un espectador dels Estats Units i per un de català.

En la bona traducció literària hi ha l'opció de recrear el text recodificant-lo en el propi sistema estilístic. En la traducció o en el doblatge de producció de sèrie, n'hi sol haver prou amb l'obtenció d'un llenguatge convencional que permeti d'engegar la maquineta de fer xurros. Com que hem vist que la construcció de la literatura d'una llengua que parteix de l'estat de subordinació comença obligant-se a penetrar en el buit, no hi ha dubte que la representació de mons falsos, formulats dins d'una convenció segura, li ha de ser un punt de partença ben còmode.

Però qui s'abandoni a aquesta comoditat no passarà d'obtenir una llengua desconnotada i opaca, útil com a llenguatge de referència neutre però del tot limitada des del punt de vista de la creació lingüística i, doncs, literària. És absolutament indispensable donar la màxima projecció a una producció autòctona que explori les diverses possibilitats estilístiques de la llengua, que potenciï el contacte entre les diverses varietats i que obri el camí a un sistema estilístic renovat, complet i compartit per tots els parlants.

Xavier LAMUELA

La recepció de la poesia de Joan Salvat-Papasseit durant la dècada dels seixanta, per Jaume Aulet

Els estudis literaris sobre la dècada dels seixanta pateixen encara moltes insuficiències. Aquesta mancança pot fer caure en esquematismes fàcils –la caracterització i la influència del realisme històric, per exemple– i prescindir de la varietat i complexitat de posicions existents. En aquests moments, un estudi de conjunt sobre el tema requereix encara un treball previ d'anàlisi aprofundida de determinats aspectes puntuals. Alguns d'aquests aspectes són prou significatius

com per reproduir, a escala reduïda, les línies mestres d'aquella varietat i complexitat esmentades. Per exemple, la utilització que es vol fer, des de diversos àmbits, de la figura de Salvador Espriu o la rebuda que es dona a *Poesia catalana del segle XX* (1963) de Josep M. Castellet i Joaquim Molas. I també, és clar, la recepció que es fa de la poesia de Joan Salvat-Papasseit. Una poesia que serà punt de referència permanent. I és que Salvat-Papasseit ha estat sempre una fi-

gura controvertida i reivindicada des de moltes bandes i per motius ben diferents. Així s'adverteix, ja el 1974, en la nota anònima que serveix de presentació al número d'homenatge que li dedica la revista «Serra d'Or» en el cinquantenari de la seva mort: «De cinquanta anys ençà, la seva figura no deixa de suscitar adhesions –i utilitzacions– contrastants, i bé podem dir que les lectures successives que troba la seva obra constitueixen una dimensió, un eix prou significatiu de la nostra vida cultural.»¹ Es tracta, doncs, de demostrar-ho, però només durant els anys seixanta, el període que ens ocupa. D'aquesta manera ens adonarem que el cas de Salvat-Papasseit és veritablement exemplar per il·lustrar un típic procés de recuperació interessada de la tradició amb finalitat ideològica. I no sols per part d'aquells que intenten construir l'anomenat realisme històric –la posició dels quals, d'altra banda, tampoc no és pas unívoca–, sinó també des d'altres sectors. Es pot reconstruir d'aquesta manera tot un ventall de perspectives molt suggerent a l'hora d'interpretar el fenomen.

Ja hi ha qui anteriorment ha incidit en aquesta mateixa qüestió. Sempre, però, de manera parcial i alguna vegada sense el rigor exigible. En primer lloc, el 1977, Ricard Salvat, a la seva introducció a *Humo de fàbrica*. En destaquen un parell d'idees: les visions antagòniques dels prolegs de Tomàs Garcés i Joan Fuster a l'edició de *Poesies* (1962) i la constatació de la lluita per l'assimilació de l'obra del poeta des d'àmbits distints. Més que analitzar la polèmica, però, el que fa és inserir-s'hi.² En segon lloc, l'aportació de Joan J. Gilabert en el marc del Cinquè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica del 1987. De fet, ofereix poca informació, no sempre prou precisa, i dóna peu a alguns equívocs. És ell, per exemple, qui parla de «condescendència barroera» a propòsit de les opinions de Tomàs Garcés, Joan Teixidor i Joaquim Molas.³ L'única aportació apro-

fitable és la de Josep Gavalda a *La tradició avantguardista catalana* (1988), malgrat que no pretén sinó fer una ràpida catalogació de les opinions més representatives.⁴

Els precedents

Els anys 1961 i 1965 delimiten el tall sincrònic realment útil per a l'estudi de la recepció de l'obra de Salvat-Papasseit durant la dècada dels seixanta. Són els anys en què el nombre de referències és major i coincideixen força amb la fase de programació pel que fa a l'intent de configurar el realisme històric com a moviment. Durant els cinquanta –especialment durant els primers anys– les referències no són excessives. El panorama queda dominat per altres influències.⁵ Les poques dades que trobem, però, ens ofereixen unes constants molt determinades. La primera, el lirisme romàntic com a tret més destacable de la seva poesia. Joan Triadú, per exemple, parla el 1951 de «primitiu i santificat romanticisme» i de «la grandesa del seu profund i obert romanticisme».⁶ La segona, la mitificació del poeta malaguanyat i enyorat. Sobretot en els textos de Tomàs Garcés: «Salvat ha viscut al costat nostre, ha viscut i sofert. La seva poesia –foc sense joc, tosca i despallada– és i serà sempre testimoni commovedor d'una existència.»⁷ La tercera de les constants, la negació dels trets més pròpiament realistes. Novament, en paraules de Joan Triadú, «els valors de la seva lírica són tan evidents, que l'època en què en revesteix la forma, així com certes imatges i temes, queda oblidada i sense sentit, cendres només del foc que hi ha al darrera, i dins de tot, d'un gran poeta angèlic».⁸ Per últim, la sobrevaloració de les seves connexions amb el cristianisme, a partir d'un hipotètic fran-

supòsits més adequats per a una comunicació en el marc d'un col·loqui internacional.

4. J. V. GAVALDA ROCA, *La tradició avantguardista catalana. Proeses de «Gorkiano» i Salvat-Papasseit* (Montserrat 1988).

5. És digne de menció que un dels pocs estudis de l'època aparegui en una revista com «Occident», que es preocupa en diverses ocasions de la reivindicació d'autors més deixats de banda pels sectors intel·lectuals de més prestigi (Carles SALA, *J. Salvat-Papasseit, «Occident»*, II, núm. 4, gener de 1950, ps. 28-35).

6. JOAN TRIADÚ, *Antologia de la poesia catalana 1900-1950* (Barcelona 1951), p. 147. Molts anys abans les línies bàsiques d'aquesta lectura ja havien quedat fixades a JOAN GUTIÉRREZ GILI, *Salvat-Papasseit, romàntic*, «Revista de Poesia», I, núm. 5-6 (setembre-novembre de 1925), ps. 199-202.

7. TOMÀS GARCÉS, *Record de Salvat-Papasseit, «Quart Creixent»*, II, núm. 4 (abril de 1958), p. 33.

8. TRIADÚ, *Antologia...*, op. cit., p. 146.

1. «Serra d'Or», XVI, núm. 179 (agost de 1974), p. 15.

2. RICARD SALVAT, *Introducció. En torno a «Humo de fàbrica» y a Joan Salvat-Papasseit*, dins JOAN SALVAT-PAPASSEIT, *Humo de fàbrica* (Barcelona 1977), ps. VII-LI. És cert també que, enmig d'aquestes idees, hi ha alguns errors impresionables. Com és ara l'atribució a Joaquim Molas del capítol sobre Salvat del llibre *Poesia, realisme, història* de Josep M. Castellet (*ibid.*, p. XLIX).

3. JOAN J. GILABERT, *Vent del poble a l'obra de Joan Salvat-Papasseit, «Actes del Cinquè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica»* (Tampa-St. Augustine 1987) (Montserrat 1988), ps. 229-244. També és ell qui adverteix que «Salvat no es pot llegir a sang freda. Cal sentir-lo amb els cinc sentits. No es pot llegir «neutralment» ni molt menys comentar-lo amb objectivitat» (*ibid.*, p. 239). No semblen pas els pres-

ciscanisme. El 1955 mossèn Pere Ribot dedica tot un article al tema.⁹ El conjunt d'aquestes constants no ofereix pas una visió gaire original. Tot plegat queda en la línia de moltes de les coses que ja s'havien dit els anys trenta. Els plantejaments són de caire més aviat conservador i fins i tot es posa en dubte el caràcter renovador de la poesia salvatiana.

A la segona meitat dels cinquanta, paral·lelament a les opinions esmentades, es detecta ja un canvi de valoració. El primer precedent el tenim en un article de Josep M. Llopart del 1956 titulat *El Nadal dels pobres*. S'hi insinua un tema important: el trencament de la tradicional vinculació de la poesia catalana amb l'estrat social burgès. Fins al punt que considera l'obra de Salvat com a «primera temptativa en les literatures hispàniques del que ara s'anomena poesia social».¹⁰ És, però, un antecedent una mica aïllat. Una veritable anticipació.¹¹ Pensem, per exemple, que Joan Fuster a *La poesia catalana* (1956) encara no apunta res d'aquesta nova lectura i es queda tot just en l'«afinitat maragalliana» i el «fons de franciscanisme».¹² Les primeres mostres, una mica més aprofundides, d'una lectura innovadora en la línia que serà típica durant els seixanta les tenim entre el 1957 i el 1959 a la premsa barcelonina en castellà. Concretament, en un article d'Àngel Carmona a «La Jirafa»¹³ i en

una nota de Joaquim Horta a «Revis-ta».¹⁴ En ambdós casos s'adverteix la presència d'alguns trets típics del pensament de cada un dels dos articulistes. Per això Àngel Carmona concedeix preferència als aspectes vitalistes. I, per la seva banda, Joaquim Horta remarca els valors ètics i humans per tal d'arribar a una identificació del poema amb el seu típic home anònim que espera. En el fons, aprofita Salvat per justificar la seva pròpia poètica i la poesia necessària en les circumstàncies històriques del moment.¹⁵ Al marge d'aquestes preferències personals, també és cert que els dos articles prefiguren unes noves constants que es mantindran en lectures posteriors. Ara els valors són uns altres. A més, els dos articulistes en tres d'aquests valors coincideixen. El primer, la connexió amb el món quotidià i amb l'home del carrer. És el mite del poeta popular. Per a Carmona «*Salvat conoció desde niño la dureza de la vida y tuvo, por ello, razón suficiente para hablar del pueblo con el acento orgulloso de quien procede de sus filas*».¹⁶ I, per a Horta, «*en Salvat todo respira humanidad, humildad, pureza, aquellas cosas que generalmente sólo encontramos, como el poeta las encontró, en el quehacer cotidiano de los hombres de la calle. [...] Y es que, en realidad, la poesía de Salvat-Papasseit surge limpia, humana, grandiosa por su sencillez, de las mismas entrañas del pueblo*».¹⁷ El segon, la concreció del concepte de poesia social com a literatura capaç de crear consciència de classe. Els dos comentaristes coincideixen a remarcar *Nocturn per a acordió* i a fer-ne una lectura en aquest sentit.¹⁸ I, el tercer, l'actitud de revolta davant la realitat. Horta el presenta com a «*rebelde e inconformista*».¹⁹ Carmona és més explícit:

Jirafa», III, núm. 13-14, 1958, p. 2). Algunes de les expressions utilitzades permeten atribuir el text al mateix Carmona.

14. JOAQUIM HORTA, *Noticia y permanencia de Joan Salvat-Papasseit a los 35 años de su muerte*, «Revista de Actualidades, Artes y Letras», VIII, núm. 382 (8-VIII-1959), p. 14. Pensem també que *Paraules per a no dormir* (1960), el segon poemari de Joaquim Horta, va encapçalat amb un text en prosa de Salvat i el 1959 queda finalista en la primera convocatòria del premi que porta el nom del poeta.

15. «*Para Salvat, pues, la poesía no se reduce a un mero juego literario. No, poesía significa entrega absoluta, la razón misma del existir, los deberes que todo hombre honesto debe cumplir con él y con su pueblo, y más aún en determinadas circunstancias históricas*» (HORTA, *Noticia y permanencia...*, art. cit.).

16. CARMONA, *La razón vital...*, art. cit.

17. HORTA, *Noticia y permanencia...*, art. cit.

18. JOSEP M. LLOPART ja destaca aquest poema però no el llegeix exactament de la mateixa manera (LLOPART, *El Nadal dels pobres*, art. cit.). De fet, la seva noció de poesia social és encara molt vaga.

19. HORTA, *Noticia y permanencia...*, art. cit.

9. PERE RIBOT, *L'esperit cristià en l'obra de Joan Salvat-Papasseit*, II, «Vida Nova», núm. 5 (primer trimestre de 1955), ps. 41-45.

10. JOSEP M. LLOPART, *El Nadal dels pobres*, «Ponent», II (hivern de 1956). Reproduït a JOSEP M. LLOPART, *Retòrica i poètica*, volum II (Palma de Mallorca 1982), ps. 107-110.

11. És clar que, si ens fixéssim també en la pràctica poètica, hauríem d'esmentar el *Petit monument a Joan Salvat-Papasseit* que, un any abans, Jordi Sarsanedas incorpora a *La Rambla de les Flors*. En remarca la capacitat per a la captació de la realitat i el llenguatge planer. Tot i així, és més un homenatge que no pas un reconeixement de mestratge literari. Entre altres coses perquè la visió de la realitat de Sarsanedas és més pessimista. Salvat és un camí per contrarestar aquest pessimisme, però en el fons un camí fallit, tal i com es dedueix deu anys més tard de *Personal a J. S.-P. de Postals d'Itàlia* (1965), un poema força diferent, amb una visió més angustiant. Tot i aquest incís, val a dir que el seguiment de la influència directa en la poesia d'aquests anys obre una altra línia de treball que queda voluntàriament exclosa d'aquest estudi.

12. JOAN FUSTER, *La poesia catalana*, volum II (Palma de Mallorca 1956), p. 138. El 1958 Joaquim Molas encara no ofereix indicis clars de la lectura posterior. Es limita a esmentar «la extraordinària figura de Joan Salvat-Papasseit» i el situa a un nivell comparable al de Foix o Riba (JOAQUIN MOLAS, *La poesia catalana en el medio siglo*, «Cuadernos de Agora», núm. 19-20, maig-juny de 1958, ps. 5-11). També és cert que l'abast de l'article no permet gran cosa més.

13. ÀNGEL CARMONA, *La razón vital de Joan Salvat-Papasseit*, «La Jirafa», II, núm. 5 (abril de 1957), p. 9. L'any següent els redactors de la revista dediquen també un article de lloança a la vídua del poeta (*La otra juventud. La viuda de Joan Salvat-Papasseit*, «La

«Ahora bien: téngase muy en cuenta que esta poesía no viene a nosotros para abrumarnos con una acongojante relación de lástimas, aunque no se trate, ni mucho menos, de una poesía hipócrita y conformista, pues en ella no falta el gesto acometedor y decidido del rebelde.»²⁰ A més, individualment, tots dos autors apunten alguns altres trets recurrents en el futur. Àngel Carmona, per exemple, insinua la idea del poeta proletari, tot i que no utilitza el terme: «Joan Salvat-Papasseit [...] es el compañero por quien llega a nosotros la voz de los sencillos habitantes que poseerán la tierra.»²¹ I Joaquim Horta, sense argumentar-ho gaire, el situa en una tradició que ja no és la maragalliana, ni la romàntica, ni l'avantgardista, sinó la de Salvador Espriu, Pere Quart, Blas de Otero i Gabriel Celaya. També és ell qui el presenta per primer cop com a model per als joves i, per tant, per a ell mateix: «Hoy, para nosotros, los jóvenes, la figura de Joan Salvat-Papasseit constituye una vigorosa y auténtica norma del "buen hacer" como poeta y el "buen vivir" como hombre.»²²

Catalogació de dades

Veiem, doncs, com a mesura que avança la dècada es va dibuixant una nova valoració de la figura de Salvat, fins que el 1959 —una data clau per diversos motius— ja en queden definides les línies mestres. Entrem, a més, en la fase de programació del realisme històric. Una fase molt activa en la qual es posen en joc tots els elements necessaris per tal de formular una proposta que sigui capaç de posar en marxa un veritable moviment literari. Una proposta que comporta cinc línies d'acció: la teorització dels ideòlegs, la presa de partit dels sectors intel·lectuals, la creació i utilització de plataformes, la mitificació de determinats models i la recuperació interessada d'una certa tradició. En aquest últim punt, i pel que fa a la poesia, els esforços se centren en Salvat-Papasseit. La fase de programació quedaria més o menys emmarcada entre el 1959 i el 1964 i coincideix quasi del tot amb el tall sincrònic que cal establir entre el 1961 i el 1965 per a l'estudi de la recepció de la poesia de Salvat durant la dècada. Durant aquests cinc anys —i això justificaria la delimitació cronològica— augmenten

moltíssim les referències a Salvat. Tant per part dels impulsors del realisme històric com dels seus detractors. Són dades objectives perfectament computables.

Comencem, doncs, amb una simple catalogació descriptiva d'aquestes dades. Tant pel que fa a premis literaris, col·leccions de poesia, homenatges, muntatges teatrals, discografia, edicions de llibres i articles o textos relacionats amb el tema. Un dels principals premis de poesia del moment és precisament el «Salvat-Papasseit», que neix justament el 1959 i de bon principi és pensat per a joves autors fins a trenta anys. Les bases deixen clar com s'utilitza la imatge de qui dona nom al premi com a model per a la joventut. Implícitament, doncs, se'l relaciona amb la poètica d'aquests joves guanyadors, que precisament és la que vol impulsar el realisme històric. Només cal veure el que en diu Pere Quart en el discurs de la convocatòria del 1963: «Èstic content perquè amb tots els reculls de poemes que s'han presentat no es podria fer un pom de flors i violes, sinó més aviat muntar una oficina de reclamacions.»²³ Alguns comentaristes, a més, acostumen a relacionar el premi amb la figura de Salvat. Especialment Jordi Maluquer, per a qui «Vallverdú, Horta es revelaren amb moments poètics excepcionals, amb temes, si voleu, més adients a allò que el jurat considerava que havia d'ésser la poesia d'avui, tan lligada, en concepte, al camí que obrí Salvat-Papasseit».²⁴ També és ell qui es queixa, en la convocatòria del 1963, que «la concessió del premi, en un acte públic, no va escaure a la línia Salvat. Excessiva pompa i un ambient estantís, *demodé*, no són per a honorar la poesia viva, jove, en nom d'aquell que escriví *L'irradiador del port i les gavines*».²⁵ Vol dir que la imatge de qui dona nom al premi passa per davant, fins i tot, del premi mateix. A partir del 1964, amb la integració del guardó al Concurs Parroquial de Cantonigròs i la modificació de les bases, es perd definitivament el lligam que es volia establir entre la poesia salvatiana i la dels joves guanyadors.²⁶

23. J[ordi] M[ALUQUER], *Notícies. Lluís Alpera, IV Premi Salvat-Papasseit*, «Serra d'Or», v, núm. 7 (juliol de 1963), p. 33.

24. Jordi MALUQUER, «El temps de tants dits», de Joan Argenté, «Serra d'Or», II, núm. 3-4 (març-abril de 1960), p. 31.

25. J. M[ALUQUER], *Notícies...*, art. cit., p. 34.

26. Només cal afegir, com a simple dada informativa i pel que fa als premis literaris, que un dels guardons dels Jocs Florals de la Llengua Catalana que se celebren a Zuric el 1968 és un «lot Salvat-Papasseit». Se l'endú Jaume Pomar per *Amb tu sense el silenci*.

20. CARMONA, *La razón vital...*, art. cit.

21. *Ibid.*

22. HORTA, *Noticia y permanencia...*, art. cit.

Per un altre cantó, cal recordar que la principal col·lecció de poesia del moment és «Els Llibres de l'Osca Menor», de Josep Pedreira, el qual la bateja així en memòria de Salvat i del seu llibre pòstum. És clar que això passa ja molt abans.²⁷

Quant a homenatges, cal esmentar-ne dos. El primer, el del Centro Comarcal Leridano el gener de 1962. L'entitat organitza una sèrie d'actes que després queden recollits en un número monogràfic del seu butlletí, el qual inclou una nota introductòria del president del Centro, una dedicatòria inèdita de Salvat, unes dades biogràfiques d'Emili Eroles,²⁸ la transcripció d'una conferència de Francesc Salvador²⁹ i una nota prèvia no signada titulada *Vivencia de Salvat-Papasseit*, en què es volen deixar clars els objectius del recordatori: «*Esperamos complacer a nuestros lectores y contribuir a estimular, más aún si es posible, el interés por Joan Salvat-Papasseit, principalmente en las novísimas generaciones, que tanto les sorprenderá comparar fechas y la plena plasmación de la poesía social (como se ha dado en llamar) derivada sólo de su arraigado sentir humano.*»³⁰ És clar que el final del text –o la mateixa conferència central de Francesc Salvador– no responen gaire a les expectatives de la citació anterior. Si més no quan s'afirma que «*a través de la tierna mirada poética de Salvat, se hace más viva la hermandad evangélica: el amor abre nuestras manos y vibra en nuestros corazones.*»³¹ El segon homenatge se celebra al CICEF de Barcelona l'1 de febrer de 1964 amb motiu del quarantè aniversari de la mort del poeta. El parlament central és de Josep M. Castellet i hi defensa la tesi de Salvat com a introductor del realisme en la poesia ca-

talana que un any després retrobarem en el capítol corresponent de *Poesia, realisme, història*. També s'hi llegeixen cinc poemes dedicats a la seva figura de Xavier Amorós, Miquel Bauçà, Joaquim Horta, Jordi Sarsanedas i Francesc Vallverdú, respectivament. Així mateix, Sarsanedas, «perfectament identificat amb l'obra del poeta»,³² hi recita textos de l'homenatjat. En aquesta ocasió, ja només per la gent que hi intervé, queda clara la reivindicació que s'està fent de Salvat com a model per a la nova poesia realista dels seixanta.

De muntatges teatrals n'hi ha tres de catalogats durant el 1967, ja una mica més tard dels anys que ens ocupen: *Salvat-Papasseit i la vida i la mort*, estrenat per l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual el 23 d'abril sota la direcció de Jordi Doderó; *Veïllada amb Salvat-Papasseit*, el 20 de maig, pel Teatre Experimental Català; i *Poesies*, el 28 de maig, a càrrec del grup Art Viu, a Manresa.³³ La poesia de Salvat es divulga també a través de la discografia, ja sigui amb recitacions (les de Núria Espert, Josep Palau i Fabre i Jordi Sarsanedas) o amb musicacions (les de Martí Llauredó, Guillermina Motta i Rafael Subirachs).³⁴

Pel que fa a edicions de llibres, hi ha una dada fonamental que cal tenir en compte: la publicació el 1962 del volum *Poesies*, feta per Edicions Ariel, a cura de Joan Sales, amb pròlegs de Tomàs Garcés i Joan Fuster i amb il·lustracions de Josep Guinovart. És una edició força luxosa, la qual, segons Agustí Pons, «*se debió únicamente a deseos de la señora Eleuterio*», la vídua del poeta.³⁵ El llibre era esperat de feia temps. Dos anys abans «Serra d'Or» ja n'anuncia la immediata publicació una vegada superats els problemes de censura amb *Les cons-*

27. La col·lecció s'inicia el 1949. Potser per això, en els seixanta, és Joan Triadú i no pas un altre qui estableix la relació (Joan TRIADÚ, *Revisió d'una època (1939-1958). Retorns de Joan Salvat-Papasseit*, «Serra d'Or», v, núm. 1, gener de 1963, ps. 40-42).

28. Emili EROLES, *Joan Salvat-Papasseit*, dins *Homenaje a Salvat-Papasseit*, «Centro Comarcal Leridano, Boletín Interior Informativo», v, núm. 47 (gener de 1962), ps. 13-15. La dedicatòria inèdita és un text manuscrit adreçat a Carme Eleuterio com a encapçalament d'*Humo de fábrica*.

29. Francesc SALVADOR I HERAS, *El meu Joan Salvat-Papasseit*, *ibid.*, ps. 17-31. Segons consta en el núm. 38 (abril de 1961), p. 17, el títol originari de la dissertació era *El valor humà i poètic de Salvat-Papasseit*. Sebastià Sánchez-Juan comenta la intervenció de Francesc Salvador a *Literatura catalana*, «Centro Comarcal Leridano, Boletín Interior Informativo», vi, núm. 53 (juliol de 1962), p. 49.

30. *Vivencia de Salvat-Papasseit*, dins *Homenaje a Salvat-Papasseit*, art. cit., p. 11.

31. *Ibid.*

32. F[rancesc] V[ALLVERDÚ], *Homenatge a Salvat-Papasseit*, «Serra d'Or», vi, núm. 4 (abril de 1964), p. 65. *Vid.* també *Noticiari*, «Poemes», ii, núm. 6 (primavera de 1964), p. 8. Paral·lelament se li dedica una exposició artística a la sala Belart de Barcelona amb obres de Jordi Cuorós, Maria Girona, Josep Guinovart, A. Rafols-Casamada i Francesc Todó (*vid.* José CORREDOR MATHEOS, *Homenaje a Salvat-Papasseit*, «Destino», xxviii, núm. 1.381, 25-i-1964, ps. 43-44).

33. Xavier Fàbregas en fa una catalogació molt detallada i ben documentada a *Joan SALVAT-PAPASSEIT, Poesies* (Barcelona 1978), ps. LXXII-LXXXIV. En aquest terreny, el major nombre d'activitats i les més importants –els muntatges de Dagoll-Dagom o de Ricard Salvat, per exemple– són ja dels anys setanta.

34. *Vid.* la catalogació, ara de Joaquim Molas, a *ibid.*, ps. LXXXIV-LXXXVI. També en aquest cas la màxima difusió es produeix en els anys posteriors. Val a dir que és aquí on Molas recopila una bona part de la bibliografia citada en aquest estudi (*ibid.*, ps. LXXXVI-XCII).

35. Agustí PONS, *Salvat-Papasseit, aún con enigmas*, «Destino», xxxviii, núm. 1.927 (7-ix-1974), ps. 14-15.

piracions,³⁶ i a mitjan 1961 Francesc Vallverdú en parla com a novetat imminent.³⁷ Quan, finalment, apareix, el llibre obté un gran ressò. Noves dades ho confirmen. La propaganda que se'n fa, per exemple, ja és totalment atípica. «Serra d'Or» hi dedica una pàgina publicitària sencera, ocupada per un text autènticament reivindicatiu en què el poeta és presentat com a «diferent de tots els de la seva època i estranyament afí a la nostra, que el reivindica plenament, prop de quaranta anys després de la seva mort».³⁸ Per un altre cantó, d'acord amb les possibilitats del moment, les ressenyes de premsa són nombroses: la de Rafael Manzano a «Miscellanea Barcinonensia»,³⁹ la d'Antoni Vilanova a «Destino»⁴⁰ i la de Joaquim Molas a «Poemes».⁴¹ Juntament amb l'estudi paral·lel de Joan Triadú, que no és pròpiament una ressenya, però que coincideix en el temps i n'exerceix la funció.⁴² A més –nova prova del ressò–, la publicació provoca un seguit de notes de premsa, ja sigui per informar de l'existència d'altres poemes dispersos⁴³ o per obrir una viva polèmica a propòsit de l'aparent contradicció que es produeix entre la reivindicació del poeta popular i el fet que el llibre hagi aparegut en una edició de preu poc assequible. Un grup de gent arriba fins i tot a redactar un manifest sobre

aquesta qüestió: «Què diria el poeta proletari si pogués veure la seva obra tal com ha sortit, totalment inaccessible al proletariat. Per aquest camí costarà molt que els poetes arribin mai a ésser populars. I si a l'editor això tant se li'n dona, a nosaltres no.»⁴⁴ Joaquim Molas fa referència al tema de manera contundent: «El llibre, fet amb un luxe més aviat dubtós i amb unes il·lustracions, no ja poc adients a la lletra del poeta, sinó també a les possibilitats de Guinovart, ha resultat molt per damunt de les possibilitats econòmiques dels previsibles lectors salvatians. Així, el llibre d'un *soi-disant* poeta proletari només ha resultat còtitzable per lectors burgesos; contradicció insoluble, de la qual, com és lògic, ha sortit perdent Salvat.»⁴⁵

L'últim bloc de referències a catalogar el constitueixen els diversos articles o textos relacionats amb el tema de la recepció de Salvat. El moment àlgid en aquest terreny és el 1961, any en què es publiquen dos articles fonamentals: *Joan Salvat-Papasseit, avui*, de Francesc Vallverdú,⁴⁶ i *El contingut alliberador de l'obra de Salvat-Papasseit*, de Sergi Beser.⁴⁷ El 1961 també n'apareixen dos més força rellevants: el d'Àngel Carmona a «San Jorge»⁴⁸ i el de Tomàs Garcés a «Serra d'Or».⁴⁹ L'any següent hi ha textos encara ben significatius: els pròlegs de Tomàs Garcés i Joan Fuster a *Poesies*, juntament amb la nota de Joan Sales al mateix volum,⁵⁰ la *Lletra a en Joan Salvat-Papasseit* de J. V. Foix⁵¹ i l'«home-

36. «Per fi serà editada també l'obra que de tants anys ençà esperem: les poesies completes de Salvat-Papasseit. L'Editorial Ariel ha aconseguit d'incloure-hi *Les conspiracions*, l'obra que feia tèmer que l'edició de les poesies de Salvat-Papasseit no restés incompleta» (*Les lletres. Notícies*, «Serra d'Or», II, núm. 5, maig de 1960, ps. 16-17).

37. «Ramon ROIG» [F. VALLVERDÚ], *Joan Salvat-Papasseit, avui*, «Horitzons», II, núm. 3 (segon trimestre de 1961), ps. 27-33. Amb aquestes expectatives no és estrany que Joaquim Molas, en la seva ressenya, qualifiqui el volum de «necessitat urgent» (Joaquim MOLAS, *Joan Salvat-Papasseit, «Poesies»*, «Poemes», I, núm. 2, primavera de 1963, p. IV).

38. «Serra d'Or», III, núm. 6 (juny de 1962), p. 48.

39. Rafael MANZANO, *Notas en torno a dos libros de poesías*, «Miscellanea Barcinonensia», I, núm. 1 (1962), ps. 192-198.

40. Antonio VILANOVA, «Poesies», de Joan Salvat-Papasseit, «Destino», núm. 1.308 (1-IX-1962), p. 34. L'aparició del llibre hi és presentat com a «verdader acoñecimiento en el campo de nuestras letras».

41. MOLAS, *Joan Salvat-Papasseit...*, art. cit. La ressenya ja és significativa, a més del contingut en si, per la seva extensió –superior a la d'altres notes semblants– i pel fet de seleccionar un llibre que, en aquell moment, ja no és una estricta novetat bibliogràfica. Val a dir també que Molas mateix no en fa cap menció especial a Joaquim MOLAS, *La literatura, dins DIVERSOS AUTORS, Llibre de l'any 1962* (Barcelona 1963), ps. 167-184.

42. Joan TRIADÚ, *Revisió d'una època (1939-1958). Retorns de Joan Salvat-Papasseit*, «Serra d'Or», V, núm. 1 (gener de 1963), ps. 40-42.

43. Vid. la carta d'Antoni Massanell a *El lector diu*, «Serra d'Or», IV, núm. 10 (octubre de 1962), p. 1.

44. *El lector diu. Poesia popular i preus «impopulars»*, «Serra d'Or», V, núm. 12 (desembre de 1963), p. 5.

45. MOLAS, *Joan Salvat-Papasseit...*, art. cit., p. IV. Anys més tard Albert Manent afirma que el volum «por circunstancias especiales apareció a un precio fuera del alcance de los nuevos lectores» (Albert MANENT, *Salvat-Papasseit, poeta con mayúscula*, «La Vanguardia Española», 6-VIII-1974, p. 31). No especifica, però, quines són aquestes circumstàncies.

46. Ramon ROIG [F. VALLVERDÚ], *Joan Salvat-Papasseit...*, art. cit.

47. Sergi BESER, *El contingut alliberador de l'obra de Salvat-Papasseit*, «El Pont», VI, núm. 24 (1961), ps. 19-26.

48. Àngel CARMONA RISTOL, *El marinero en tierra Joan Salvat-Papasseit*, «San Jorge», núm. 42 (abril de 1961), ps. 52-55. El mateix número inclou un altre article, més divulgatiu, atribuïble també a Carmona (*Joan Salvat-Papasseit y su tiempo*, *ibid.*, ps. 57-58).

49. Tomàs GARCÉS, *El maragallisme de Salvat-Papasseit*, «Serra d'Or», III, núm. 1 (gener de 1961), ps. 12-13.

50. Tomàs GARCÉS, *Esbós per a una biografia de Joan Salvat-Papasseit*, dins Joan SALVAT-PAPASSEIT, *Poesies* (Barcelona 1962), ps. 9-33; Joan FUSTER, *Introducció a la poesia de Joan Salvat-Papasseit*, *ibid.*, ps. 37-84; Joan SALES, *Nota sobre la transcripció dels textos*, *ibid.*, ps. 299-300.

51. J. V. FOIX, *Lletra a en Joan Salvat-Papasseit*, «Serra d'Or», IV, núm. 3 (març de 1962), ps. 31-34. La carta és traduïda al castellà per Enrique Badosa i reproduïda l'abril de 1963 a «Índice».

not» de Josep Pla.⁵² En els anys immediatament posteriors el nombre de textos ja va decreixent. Tot i així, encara són de destacar els comentaris de Josep M. Castellet i Joaquim Molas a *Poesia catalana del segle XX* (1963),⁵³ els de Joan Triadú a *Nova antologia de la poesia catalana* (1964)⁵⁴ i, el 1965, el capítol de *Catalans 1918* de J. V. Foix⁵⁵ i el de *Poesia, realisme, història* de Josep M. Castellet.⁵⁶ També hi ha qui aprofita la ressonància del tema per col·locar altres articles sobre qüestions laterals, les quals, en el fons, queden al marge de la recepció. Per això Joan Ainaud reconeix que publica el seu estudi sobre la relació de Salvat-Papasseit amb Pompeu Gener a causa de «l'interès renovat en aquests darrers temps per la persona i per l'obra de Joan Salvat-Papasseit».⁵⁷ Durant la segona meitat de la dècada, en canvi, ja hi ha molt pocs textos sobre la qüestió i tots de caràcter menor. Tot es limita a un parell d'aportacions de Joan Alavedra.⁵⁸ Som ja en una fase que podem considerar de desprogramació, per la qual cosa la fixació de models o la recuperació de la tradició deixa de ser una tasca prioritària.

La continuïtat de les posicions típiques de la dècada anterior

Com cal interpretar aquest gruix de dades? Cal admetre, com a consideració prèvia, que el ventall de posicions és encara més variable i complex que no pas a finals dels cinquanta. Una primera sistematització permet distingir tres sectors d'opinió. En primer lloc, la conti-

nuïtat de les posicions típiques de la dècada anterior, però ara amb una actitud més belligerant per tal de marcar distàncies respecte a la lectura que propugnen els altres. En segon lloc, les posicions intermèdies, ni que hi hagi poca homogeneïtat entre elles. I, en tercer lloc, la lectura que propugnen els seguidors del realisme històric com a aprofundiment dels canvis de valoració apuntats a finals dels cinquanta. Entrem, doncs, en l'anàlisi de les opinions de cada un d'aquests sectors. La primera cosa que cal tenir en compte pel que fa a la continuïtat de les posicions típiques dels cinquanta és la defensa dels trets fonamentals de la seva lectura anterior. D'una banda, la idea del lirisme romàntic. Només cal veure la valoració que Garcés fa de la poesia salvatiana de somni i aventura o el fet que Triadú continuï relacionant-la amb «la gran tradició romàntica».⁵⁹ De l'altra, l'aspecte religiós. Triadú parla, per exemple, de «la seva religiositat essencial».⁶⁰ I Garcés continua reivindicant el franciscanisme, alhora que justifica l'optimisme i l'entusiasme des de l'òptica cristiana.⁶¹ Ell mateix és qui relaciona, en un altre moment, el «mite de la infantesa» amb la ingènua bondat d'aquells que són cridats a entrar en el regne dels cels.⁶² Igualment, la potenciació de la via maragalliana. Sempre amb una preocupació major per les semblances que no pas per les diferències. Un dels treballs de Garcés és explícitament sobre aquesta qüestió.⁶³ També continua la línia de mitificació del poeta malaguanyat i enyorat. Garcés, per exemple, en la biografia que en va fer, s'esforça per presentar Salvat com a ingenu, benvolent i bona persona. I alguns dels records personals —els d'Emili Eroles i Joan Alavedra— s'acosten força a una típica hagiografia nostàlgica.⁶⁴

La segona cosa que cal tenir en compte és la reacció defensiva contra les noves interpretacions. Joan Triadú és ben explícit en aquest sentit: «Crec que ha preval-

52. Josep PLA, *El poeta Joan Salvat-Papasseit, dins Homenots (vuitena sèrie)* (Barcelona 1962), ps. 45-86.

53. Josep M. CASTELLET, Joaquim MOLAS, *Poesia catalana del segle XX* (Barcelona 1963). Especialment en l'apartat «L'altra realitat: una aventura individual» (ps. 65-69).

54. Joan TRIADÚ, *Introducció a Nova antologia de la poesia catalana* (Barcelona 1964). Especialment en l'apartat *Salvat-Papasseit* (ps. 24-26).

55. J. V. FOIX, *Salvat-Papasseit, dins Catalans de 1918* (Barcelona 1965), ps. 71-76.

56. Josep M. CASTELLET, *Salvat-Papasseit i la introducció del realisme a la poesia catalana, dins Poesia, realisme, història* (Barcelona 1965), ps. 58-64.

57. Joan AINAUD, *Salvat-Papasseit i Pompeu Gener, «Serra d'Or», v, núm. 3* (març de 1963), p. 37.

58. Joan AGUT, *Salvat-Papasseit recordat per Joan Alavedra, «Serra d'Or», viii, núm. 3* (març de 1966), ps. 51-54; Joan ALAVEDRA, *Els Nadals de Salvat-Papasseit, «Tele/Estel», iii, núm. 127* (20-xii-1968), ps. 16-19. Cal esmentar també l'estudi de Pablo PIERNAVIEJA, *Salvat-Papasseit y Catulo, «Estudios Clásicos», xiii, núm. 58* (novembre de 1969), ps. 213-215. Igual com succeeix amb el de Joan Ainaud (art. cit.), no podem integrar-lo a allò que pròpiament cal entendre com a recepció.

59. TRIADÚ, *Revisió d'una època...*, art. cit., p. 41.

60. *Ibid.*, p. 42.

61. GARCÉS, *Esbs...*, art. cit.

62. TOMÀS GARCÉS, *Salvat-Papasseit i el mite de la infantesa, dins Sobre Salvat-Papasseit i altres escrits* (Barcelona 1972), ps. 39-62. En aquesta línia és com cal llegir també les aportacions posteriors de Joan Alavedra. Especialment a *Els Nadals...*, art. cit.

63. TOMÀS GARCÉS, *El maragallisme...*, art. cit.

64. Quant als records d'Eroles, vid. també Fernando MONEGAL, *El testimonio de l'Emili Eroles (sic), uno de los primeros y últimos amigos de Salvat-Papasseit, «La Vanguardia Española»* (6-viii-1974), p. 33. Encara en aquesta línia, vid. també Xavier BENGUELLE, *Memòries 1905-1940* (Barcelona 1971), ps. 163-167.

gut darrerament una tendència crítica errònia en tractar de l'avantguardisme de Salvat-Papasseit.»⁶⁵ Tomàs Garcés també ho deixa molt clar en una carta a Ricard Salvat que aquest reproduïx al seu pròleg a *Humo de fábrica*, traduïda al castellà: «*Le confieso que muchas interpretaciones que hoy se dan de la figura de Salvat me parecen hijas de un prejuicio. Nos hallamos en la época de la manipulación. Algunos aspectos que yo he subrayado —y que usted ya conoce— sobre la obra y la persona del poeta topan, por lo que se ve con aquellos prejuicios. Yo, he dicho lo que hacía falta, lo que me parecía justo [...]. Curiosamente ha sido por parte de sus nuevos admiradores de donde me han llegado, inexplicablemente, los puyazos.*»⁶⁶ En aquesta ocasió, Foix se situa també a la defensiva en la seva carta oberta dirigida al poeta. Ja comença atacant: «els partidaris tradicionals del real concret i immediat, els quals s'esforcen a reproduir el món tal com diuen que el veuen o voldrien que fos, i amb un llenguatge a l'abast de tot-hom.» La referència final a Malthus descobreix ben bé contra qui va dirigit l'atac: «Bé cal que et digui, també, que d'altres constructors, gasius, d'una sola estança de les teves, que tu creïes poca, en fan quatre habitatges malthusians i antiestereofònics, que lloguen o venen a preus que et farien persignar, si gosa-va dir-te'ls.»⁶⁷

Aquesta mateixa reacció defensiva acaba convertint-se en una reivindicació de la paternitat de la recuperació de la figura de Salvat. La finalitat és donar entenent que són ells els qui han potenciat el poeta entre les noves generacions. Joan Triadú concedeix molta importància a aquesta qüestió. No en va el seu article forma part d'una sèrie amb el títol genèric de *Revisió d'una època*

(1939-1958). Una època, doncs, que es tanca just a finals dels cinquanta, i una sèrie que s'inicia precisament parlant d'un tema com el de Salvat-Papasseit, el qual, en realitat, no havia estat pas una de les prioritats del període. Si que ho és, en canvi, en el moment que es publica l'article, per la qual cosa és molt important sobrevalorar la posició d'anys anteriors per tal de poder atribuir-se els orígens de la reivindicació: «La qüestió cal presentar-la d'una altra manera, tal com l'enteniem nosaltres fa vint anys, i no ens n'hem desdit, com de res: Salvat-Papasseit fou un poeta radicalment original, innovador i revolucionari; almenys llavors i *ací*. Aquestes condicions li permeteren d'incorporar a la poesia catalana una veu totalment nova.»⁶⁸ Tomàs Garcés també fa afirmacions en aquest sentit, malgrat que no responen a una estratègia tan planificada: «*Me basta con haber contribuido como el que más —dijo en la carta a Ricard Salvat—, o más que nadie —y no precisamente en los momentos oportunos y fáciles como los de ahora—, a elevar la persona y la obra de Salvat.*»⁶⁹

A més dels trets esmentats, també s'ha de tenir en compte la incursió d'aquests comentaristes en aquells aspectes sobre els quals incideixen més les noves lectures dels seixanta per tal de fixar les posicions pròpies respecte a unes qüestions que fins llavors pràcticament no havien estat ni considerades. D'aquí que es reconegui el caràcter revoltat de Salvat, malgrat que no es valori en funció d'una lectura social. S'entenen així les anteriors referències de Triadú a un Salvat revolucionari, tot i que es matisi que «la seva revolució és innocent, ingènua, il·luminada».⁷⁰ Josep Pla, no cal dir-ho, carrega constantment contra qualsevol associació del poeta amb el concepte de revolució. En aquest sentit, se situa al costat dels detractors del realisme històric, tot i que el seu és un cas especial. Els seus atacs al vessant revolucionari són per pura convicció ideològica personal. Igualment, en altres moments es dedica a desmitificar molts dels tòpics promoguts per la gent dels cinquanta. Això provoca discrepàncies amb Triadú, per exemple. Pla presenta Salvat pràcticament com a antímodel de tot —excepte en el cas de la poesia amorosa—, cosa

65. TRIADÚ, *Revisió...*, art. cit., p. 41.

66. RICARD SALVAT, *Introducción...*, op. cit., ps. XLIV-XLV. Segons diverses veus, aquesta posició a la defensiva el porta en aquests anys fins a l'extrem de retenir part del material inèdit de què disposa. Agustí Pons ho denuncia a *Salvat-Papasseit, aún con enigmas*, art. cit., p. 15. I Santi Pau, en unes declaracions del 1974, és ben eloqüent: «*Me parece que no interesa demasiado que se rompa la imagen idealizada y romántica que se tiene de Salvat. Sobre todo no interesa por parte de determinada burguesía, en este caso representada por el señor Garcés. Pero ya va siendo hora de entender que lo que esconde no le pertenece, y que él no es nadie para juzgar qué es lo que se puede conocer o no de Salvat.*» (August BOVER i FONT (ed.), *Salvat-Papasseit, visto por poetas jóvenes*, «Diario de Barcelona», 4-viii-1974, p. 12).

67. FOIX, *Lletres...*, art. cit., p. 33. Cal entendre la carta com un desgreuge conciliador després dels atacs de 1925 a «*Revista de Poesia*» (J. V. FOIX, *Algunas consideraciones sobre la literatura d'avanguardia*, «*Revista de Poesia*», 1, núm. 2, març de 1925, ps. 65-70).

68. TRIADÚ, *Revisió...*, art. cit., p. 42. Cal aclarir que Triadú no usa el terme «revolucionari» en el sentit d'innovador.

69. RICARD SALVAT, *Introducción...*, op. cit., p. XLV.

70. TRIADÚ, *Introducción a Nova antologia...*, op. cit., p. 24.

que no podien acceptar ni els uns ni els altres. Les crítiques més dures, però, li arriben des del sector marxista.⁷¹ Malgrat que no se sobrevalorà la qüestió social, també és cert que Triadú presenta Salvat com a «conjurat contra opressions de classe i de nació».⁷² Però es decanta per la segona de les opressions –la revolta patriòtica–, que és precisament la que els partidaris del realisme històric deixen més de banda. Per això qualifica Salvat com «el poeta de *Les conspiracions*»,⁷³ i en un determinat moment identifica el seu intent de recuperació amb allò que aquest llibre representa: «la nostra conspiració era afegida, en el nostre acte, tot simplement, a les d'ell, i l'alegria punyent i malaltissa que el fet ens comunicava s'acordava molt bé amb els nostres entusiasmes impotents.»⁷⁴ En aquesta mateixa direcció, Tomàs Garcés interpreta l'evolució de Salvat cap al catalanisme –cap a la llengua catalana, en el fons– en el sentit de «posar, finalment, coherència, al seu desfici doctrinari».⁷⁵ I quan Triadú parla de les altres opressions –les de classe– es limita a unes velleïtats que, per als crítics marxistes són, com a mínim, irritants. En un determinat moment, per exemple, el presenta com un «aristòcrata de la classe obrera».⁷⁶ I arriba a aquesta conclusió a partir d'una anàlisi que queda a les antípodes de la que faria un marxista.⁷⁷ És clar que, des d'aquesta perspectiva, les reflexions de Josep Pla són encara més «irritants». Segons ell, «Salvat va reduir el concepte social de la poesia als seus límits estrictes i necessaris».⁷⁸ Necessaris des del seu punt de vis-

ta, lògicament, ja que a partir d'aquesta premissa nega que l'aspecte social de la seva obra pugui ser reivindicat des del present. J. V. Foix, per la seva banda, parla de «condició proletària i progressista»,⁷⁹ però ho fa sempre en to irònic.

Un altre aspecte que cal tenir en compte seria la presa de posició respecte a la qüestió del realisme. Triadú torna a ser el més combatiu. No interpreta l'evolució del poeta com un camí cap al realisme, sinó que la relaciona amb Rosselló-Pòrcel. Una relació que no justifica –difícilment podria fer-ho–, però que ens condueix cap a un dels models característics en els primers anys de la postguerra per part del mateix Triadú o de revistes com «Ariel». És un recurs més, doncs, per apropiat-se la paternitat de la reivindicació. Llegeix «la seva identificació [la de Salvat] amb l'home innominat i amb l'espectacle dels barris populars»⁸⁰ com a desig del malalt de veure les coses del carrer. Motivacions individuals, doncs, i no pas socials. I no sols això, sinó que, a més, rebutja explícitament el concepte de poeta proletari, en un moment en què l'altre sector l'està gairebé mitificant: «Salvat-Papasseit estimà allò que és humà i s'abraça sempre a la pobresa, per bé que, de "proletari", no en té res.»⁸¹ J. V. Foix tampoc no entén la progressió de Salvat com un camí cap al realisme, sinó tot al contrari. El que pretén és aprofitar la seva *Lletra...* del 1962 per fer una defensa dels fonaments de la poètica d'origen simbolista i per criticar els partidaris de l'opció realista. Josep Pla també explica l'evolució de manera diferent a com ho fan els nous crítics dels seixanta. És clar que Pla sempre va una mica més al seu aire. Segons ell, el treball a les Galeries Laietanes l'obligà a tractar amb la burgesia, per la qual cosa desradicalitzà la seva posició i «es torna més divertit». Així de simple: «Però a mesura que la seva presència al Faianç l'obligà –almenys externament– a deixar les seves vociferacions socials a segon terme i a obsessionar-se per les qüestions literàries, es tornà més divertit.»⁸²

71. Vid. Martí CASANOVAS [Josep M. CASTELLET], *Algunes consideracions sobre els «Homenois» de Josep Pla*, «Nous Horitzons», 1, núm. 1 (primer trimestre de 1962), ps. 27-31.

72. TRIADÚ, *Introducció a Nova antologia...*, op. cit., p. 25.

73. TRIADÚ, *Revisió...*, art. cit., p. 40.

74. *Ibid.*, p. 40.

75. GARCÉS, *Esbós per a una biografia...*, art. cit., p. 22.

76. TRIADÚ, *Revisió...*, art. cit., p. 41.

77. El seu ideari respecte a aquests temes queda perfectament reflectit a Joan TRIADÚ, *Algunes consideracions breus sobre els contactes entre la literatura i el món obrer a Catalunya*, dins *La literatura catalana i el poble* (Barcelona 1961), ps. 9-19. La reacció del sector marxista queda il·lustrada en la ressenya del llibre a «Nous Horitzons» (Albert PRATS [Jordi SOLÉ TURA], «La literatura catalana i el poble», per Joan TRIADÚ, «Nous Horitzons» 1, núm. 1, primer trimestre de 1962, ps. 48-49). L'atac és tan dur que en el número següent Francesc VALLVERDÚ el suavitza una mica (Ramon ROIG [Francesc VALLVERDÚ], «La literatura catalana i el poble» de Joan TRIADÚ i la crítica d'Albert Prats a «Nous Horitzons», «Nous Horitzons», 1, núm. 2, tercer i quart trimestre de 1962).

78. PLA, *El poeta...*, op. cit., p. 68.

79. FOIX, *Catalans de 1918*, op. cit., p. 72.

80. TRIADÚ, *Revisió...*, art. cit., p. 42. Aprofita, a més, la filiació que ha fet de Salvat a la tradició romàntica per tal d'introduir un incís d'una causticitat innegable en el context del moment: l'associació de realisme a art burges (ibid., p. 41).

81. *Ibid.*, p. 42. Vid. també Joan TRIADÚ, *L'escriptor d'esquerra i la seva ombra*, «Serra d'Or», viii, núm. 8 (15-viii-1966), ps. 37-39. Hi continua defensant la correlació entre l'aspecte humà de l'escriptor i la seva actitud d'esquerra. Amb una ambigüitat, però, que permet col·locar en un mateix sac els noms de Salvat-Papasseit, Andreu Nin i Carles Riba.

82. PLA, op. cit., p. 54.

Les posicions intermèdies serien les d'aquells que no propugnen pas la lectura típica del realisme històric, però que tampoc no adopten una posició a la defensiva ni tan contraposada. Hi ha l'acceptació d'alguns aspectes, però plantejats sempre de manera desradicalitzada i sense el component marxista de fons. És el cas de Rafael Manzano i Antoni Vilanova en les seves respectives ressenyes. Ambdós constaten un rerefons realista, però no en fan una defensa explícita. No destaquen allò que pugui haver-hi de revolta, sinó la simple exposició d'una realitat humil i senzilla. Per a Manzano, «su poética [...] carece de "protesta" contra la sociedad que le dintorna; ante lo que le rodea no adopta jamás un ademán de rebelión ni un gesto subversivo. El mérito extraordinario de la poesía de Salvat-Papasseit estriba en haber contado la vida humilde "desde dentro"; es el poeta del tranvía y del ómnibus, como San Francisco el vate de las florecillas silvestres. Su palabra, hinchada de retórica en su Manifiesto contra los poetas con minúscula, bajo el contagio del sarampión futurista, se torna sencilla cuando canta a la mujer que tiende la ropa a secar, en la terraza; cuando nos habla de una cocineta de gas; al darnos a conocer al vecino madrugador; al vigilante del barrio; a "la noia que porta la llet"; a las modestas esposas de los obreros de la Barceloneta que van al mercado, formando hileras de cestos amarillos; a la pescadera que marcha, opulento el pecho y en la cabeza la canasta donde la plata viva y agónica de los peces salta entre lo verde del culandrillo».⁸³ Antoni Vilanova no és tan explícit, però algunes de les seves citacions van en la mateixa direcció: «De esta confluencia de modelos e influjos, reelaborada por un genio poético puramente intuitivo, va a surgir una poesía natural y espontánea, que se limita a aplicar la sugestión sensual y melódica de la palabra y de la imagen a la expresión del sentimiento humano en el marco de la vida vulgar y cotidiana.»⁸⁴ En el cas de Vilanova s'acaba defensant el lirisme i connectant amb el neopopularisme espanyol, el qual no necessàriament ha d'entendre's com a vinculat a una poètica realista, és clar. Ni que accepti, d'acord amb el pròleg de Fuster, una possi-

ble lectura social o, com a mínim, una poesia de la quotidianitat. Veu en l'obra «la posibilidad de una poesía actual y diaria que extraiga su prodigiosa vibración lírica de los más mínimos incidentes de la vida cotidiana y vulgar».⁸⁵ I en un altre instant afegeix que «Salvat-Papasseit aparece como un impenitente fantaseador, como ilusionista romántico abortido en las maravillosas quimeras de sus sueños, cuyo espíritu imaginativo y soñador descubre en el vulgar prosaísmo de la realidad el pálpito de emoción y de belleza que él lleva dentro de sí y que su propia imaginación le comunica».⁸⁶ Manzano parla fins i tot de «poeta proletario»⁸⁷ però nega que el qualificatiu pugui ser aplicat a la seva poètica. Només a l'home. És una posició que recorda, en part, la de Francesc Salvador, el qual, tot i que la seva exposició és en general molt simple, també insinua la idea del poeta del proletariat i la de la «ben sana poesia social».⁸⁸ Per això la seva és una obra «inconeguda pel poble que treballa i al qual va ésser dedicada expressament».⁸⁹

En aquesta situació intermèdia, l'aportació més significativa i que mereix una anàlisi individualitzada és el pròleg de Joan Fuster a *Poesies*. Hi ha voluntat de reflexionar en profunditat sobre les qüestions més polemiques del moment referides a l'obra de Salvat. I sap adoptar una posició independent, força al marge dels condicionaments ideològics o de la dinàmica de la rèplica i la contrarèplica.⁹⁰ Possiblement, el seu és l'únic estudi –juntament amb algunes idees concretes de Joaquim Molas– que sobrepassa l'horitzó d'expectatives del moment. Hi constata la reivindicació que es fa de la seva imatge i com, a partir d'aquesta imatge, es propugnen una sèrie de directrius per a la nova poesia catalana. Des d'aquesta perspectiva, doncs, sembla que se situï a prop dels impulsors del realisme històric. No s'està d'assenyalar,

85. *Ibid.*

86. *Ibid.*

87. MANZANO, art. cit., p. 192. Per altra banda, sigui dit de passada, també relaciona amb el context espanyol. Fins al punt de cagjar la lectura patriòtica que Triadú feia de *Les conspiracions*, un llibre que ara, segons ell, queda «muy dentro del noventa-yochismo» des del moment que l'autor «cerca está, no obstante, de ser ganado por el milagro castellano, como lo fuera el levantino Azorín o el vasco Unamuno» (*ibid.*, p. 196).

88. SALVADOR, *El meu Joan Salvat-Papasseit*, art. cit., p. 20.

89. *Ibid.*, p. 18.

90. Ja succeeix el mateix en la seva resposta a *Enquesta: la poesia social*, «Serra d'Or», iv, núm. 4 (abril de 1962), ps. 41-43. Sobre aquesta qüestió *vid.* Enric BALAGUER PASCUAL, *Joan Fuster i el "realisme històric"*. *Apunts sobre una dissidència*, «Serra d'Or», xxxi, núm. 355 (juny de 1989), ps. 50-52.

83. MANZANO, *Notas en torno a dos libros*, art. cit., p. 192.

84. VILANOVA, «*Poesies*» de Joan Salvat-Papasseit, art. cit., p. 34.

però, que se'l reivindica a ell per manca d'existències en la tradició que es vol recuperar. És l'únic que compleix els dos requisits: extracció no burguesa i proximitat a una poètica més o menys realista. Insinua, doncs, que és una reivindicació una mica forçada per les necessitats. La major proximitat de Fuster a les noves directrius es verifica també en altres moments. Per exemple, pel fet de trencar, ja d'entrada, la imatge de poeta «malaguanyat», la qual, en bona mesura, havia estat creada per Tomàs Garcés i companyia. Reconeix també que el vessant realista –insòlit segons ell en la poesia catalana– és allò que més interessa de la seva obra. Ni que eviti el terme «realisme» tant com pot, com si volgués distanciar-se de l'ortodoxia.⁹¹ Fins i tot cerca trets realistes en aspectes que els crítics coetanis deixen de banda perquè ells associen a avantguardisme. En el tema de la màquina, per exemple: «En Salvat, el tòpic maquinista no és, en general, encantament sinó constatació de realitat.»⁹² Per un altre cantó, Fuster aprofundeix més que Garcés la comparació amb Maragall i, sobretot, deixa més clares les diferències. A part el fet de desmitificar la lectura religiosa i franciscana. Això no obstant, el seu acostament parcial als nous postulats crítics posa de manifest alguns punts de distanciament. En primer lloc perquè Fuster desmarca Salvat del tipus de realisme compromès europeu en el qual voldrà inserir-lo Castellet. Per al prologuista, aquest realisme europeu «obeeix a una decisió literària i social –revolucionària– prou diferent de la que animava Salvat».⁹³ Segons ell –segon matis–, es pot parlar de poeta revoltat, però no revolucionari: «Ell és, si val la distinció, un poeta revoltat, no un poeta revolucionari.»⁹⁴ Per això no accepta el qualificatiu de poeta proletari ni la lectura en funció de la lluita de classes: «Va sentir-se sempre identificat amb el món humil i dolorós d'on procedia i d'on a penes arribà a sortir; però no acaba de comprendre'l en funció de la dinàmica d'un antagonisme de classes.»⁹⁵ Perquè «el món de Salvat és un món ben poc "alienat", en últim terme».⁹⁶ S'explica així la lectura, gens domàtica, d'un poema tan característic com *L'ofici que més m'agrada* o la inter-

pretació que fa del tema de la joia i l'entusiasme, ben diferent de la que, paral·lelament i des de la militància, fan altres crítics com Sergi Beser. En tercer lloc, remarca alguns temes salvatians que no són esmentats pels partidaris del realisme històric perquè queden fora de l'abast de la seva lectura. El tema de l'absurd, per exemple. Tampoc no oblida les circumstàncies individuals ni els condicionaments biogràfics, cosa que sí que succeeix en algunes de les interpretacions més ortodoxes. I, per últim, no s'està de reivindicar alguns dels trets típics de la lectura dels cinquanta: el «vigorós lirisme» o els epigons miraculosament preservats de l'estètica romàntica».⁹⁷ En definitiva, una visió independent, distanciada i crítica, en línees generals, malgrat que en el fons s'apropa més a l'opció dels seixanta que no pas a la dels cinquanta. D'aquí que els dos pròlegs a l'edició de *Poesies* –el seu i el de Tomàs Garcés– siguin vistos per tot hom com dues introduccions força contraposades.

L'aportació del realisme històric

I resta finalment la lectura que propugnen els seguidors del realisme històric com a aprofundiment dels canvis de valoració apuntats a finals dels cinquanta. Aquesta tercera posició és la predominant entre el 1961 i el 1965, entre altres coses perquè és defensada pels grups intel·lectuals més influents i actius del moment. Es pot resseguir a partir de quatre textos fonamentals: l'article de Sergi Beser a «El Pont», el de Francesc Vallverdú a «Horitzonts», la ressenya de Joaquim Molas a «Poemes» i el capítol de Josep M. Castellet a *Poesia, realisme, història*. Juntament amb alguns de complementaris, entre els quals sobresurten les referències a *Poesia catalana del segle XX* de Castellet i Molas o la ressenya d'Àngel Carmona a «San Jorge». Primerament, cal tenir en compte una sèrie de consideracions prèvies. Especialment pel que fa als quatre textos fonamentals. La primera, que s'ha de partir d'una premissa: es vol fixar una determinada tradició i, per tant, es fa una lectura interessada, cosa que implica, d'una banda, que la interpretació amb finalitat ideològica passa per davant dels aspectes purament estètics. Vol dir que qualsevol element de la poètica salvatiana és reinterpretat des d'aquesta perspectiva ideològica.

91. «No puc estalviar-me el mot», acaba reconeixent al final (FUSTER, *Introducció a la poesia de Joan Salvat-Papasseit*, op. cit., p. 56).

92. *Ibid.*, p. 57.

93. *Ibid.*, ps. 56-57.

94. *Ibid.*, p. 53.

95. *Ibid.*, p. 53.

96. *Ibid.*, p. 71.

97. *Ibid.*, p. 63.

Implica també, per un altre cantó, que l'anàlisi formal o estilística queda arraconada. Beser rebutja explícitament els valors que ell qualifica d'«estetitzants»: «La bellesa, en aproximar-se a la totalitat de l'home, perd valors abstractes, estetitzants, i en el seu lloc adquireix una primordial qualificació moral.»⁹⁸ La segona consideració, que darrere dels quatre textos hi ha òbviament una teorització de caràcter marxista, amb influència de la terminologia lukacsiana (la totalitat, la tipicitat, etc.). D'aquí que les idees centrals siguin força coincidents en tots ells, malgrat que aquesta teorització s'apliqui segons els casos des d'una major o una menor ortodòxia. Beser i Vallverdú són els més militants, mentre que Castellet i Molas fan una lectura més matisada. I, la tercera, que Salvat-Papasseit no tenia al darrera un cos teòric tan sòlid ni una intencionalitat tan unívoca –antiestereofònica, com diria Foix–, per la qual cosa és fàcil que es produeixi un desequilibri entre la proposta d'un i la interpretació dels altres. Això provoca que moltes de les coses que es dedueixen no quedin avalades en els textos teòrics del mateix Salvat a no ser que se'n forci la lectura. No és estrany fins i tot que es menysvalori la producció teòrica –algunes afirmacions de Castellet així ho fan pensar– a causa precisament d'aquest desequilibri que es podria posar de manifest.

En línies generals, ja al marge de consideracions prèvies, el que fan aquestes noves lectures és refermar les constants que ja es perfilaven en els articles de Joaquim Horta i Àngel Carmona de finals dels cinquanta. En canvi, ningú no parla ara de lirisme, franciscanisme, romanticisme, etc. Com a màxim, hi ha qui cita l'aspecte religiós –Vallverdú o Castellet i Molas en l'antologia– però com a qüestió molt lateral. La primera de les constants era l'actitud de revolta davant de la realitat. Ara aquesta actitud ja es converteix en esperit autènticament revolucionari. Almenys en les lectures més militants. Per a Vallverdú, per exemple, «la poesia de Salvat [...] és la poesia d'esperit més revolucionari de la moderna lírica catalana».⁹⁹ D'altra banda, reapareix la imatge del poeta popular que reflecteix un món popular. Ara la idea es relaciona més directament amb la qüestió del realisme. Allò que abans no pas-

sava de ser una generalitat, en aquest moment es concreta en un model literari determinat. Carmona mateix ho precisa millor en un fragment del seu article del 1961: «*En él apunta motivos frecuentes hoy entre los poetas de última hora: el canto realista del trabajo y la vida cotidiana, el sentido terrestre del afán humano y el descubrimiento de una "poesía de suburbio"*».¹⁰⁰ Un realisme, el de Salvat, que implica, doncs, un «radical compromís amb la realitat».¹⁰¹ Un tret que, per a Molas, és fonamental: «Aquesta realitat és l'única que compta en el transcurs de la seva obra.»¹⁰² També per a Castellet, tant en els temes com en les tècniques: «Poesia realista, tant pels temes (la pàtria, el treball, l'home, l'amor), com pel tractament tècnic-poètic que hi donà (llenguatge quotidià i col·loquial, il·lació lògica, etc.).»¹⁰³ Fins al punt que tot allò que abans podia ser vist com a bonhomia pseudo-romàntica ara és entès en funció d'aquest afany de realisme. No més cal veure la lectura que Vallverdú fa d'un poema com *Nadal*.

També reapareix –una altra de les constants– la noció de poesia social i la consciència de classe. Des del moment que el realisme es planteja com una manera de contemplar la vida des de l'òptica d'una classe social –el proletariat– automàticament passa a ser la forma literària que caracteritza millor les inquietuds i la manera de ser d'aquesta classe. La idea és clara en Vallverdú i Beser, mentre que Molas la matisa, com veurem. No hi ha dubte que la lectura social s'acorda ara perfectament amb els cànon de la crítica marxista. D'aquí que se sostinguin raonaments ben típics: la poesia entesa com a arma d'alliberament (així ho expressen Beser i Molas) o la lluita permanent de l'home amb el medi (és un dels arguments recurrents en l'article de Beser). Castellet fins i tot entén el conjunt de l'obra salvatiana com a «revolta contra el món burgès», que és qualificat de «decadent».¹⁰⁴ En aquest sentit, *Nocturn per a acordió* continua essent un poema model·lic. S'afegeixen ara altres lectures curioses com la que Beser proposa de *L'ofici que més m'agrada*, entès com a «exaltació dels

98. BESER, *El contingut alliberador en l'obra de Salvat-Papasseit*, art. cit., p. 22.

99. Ramon ROIG [VALLVERDÚ], *Joan Salvat-Papasseit*, avui, art. cit., p. 32.

100. CARMONA, *El marinero en tierra* Joan Salvat-Papasseit, art. cit., p. 52.

101. CASTELLET, MOLAS, *Poesia catalana del segle XX*, op. cit., p. 65.

102. MOLAS, *Joan Salvat-Papasseit*, «Poesies», art. cit., p. v.

103. CASTELLET, *Salvat-Papasseit i la introducció del realisme a la poesia catalana*, op. cit., p. 61.

104. *Ibid.*, p. 60.

qui lluiten per dominar les forces de la naturalesa i alliberar així l'home».¹⁰⁵ Aquest tercer punt ens condueix a una de les idees que també havia insinuat Carmona, tot i que no utilitzi aquest terme: la del poeta proletari. A partir d'ara esdevindrà una veritable targeta de presentació. La propaganda de *Poesies* a «Serra d'Or» és ben contundent en aquesta qüestió quan l'autor és presentat, aprofitant una citació de la nota final de Joan Sales a l'edició, com «l'únic gran poeta autènticament proletari». Les referències són múltiples. Molas ja parla de mitificació del concepte. I ell mateix és qui fa una lectura més afinada i intel·ligent d'aquesta qüestió. S'endinsa una mica en la tradició literària obrera a Catalunya i en els punts de contacte i de discordança per part de Salvat. Especialment quant als seus intents de connectar i de ser assimilat per la cultura burgesa. Apunta, doncs, uns indicis que queden més enllà de la pura ortodòxia, cosa que adverteix de la major profunditat del seu plantejament: «Joan Salvat-Papasseit fou l'únic poeta català essencialment proletari que, sense integrar-se del tot, ni socialment ni culturalment, a la classe burgesa, aconseguí audiència entre certs sectors d'aquesta.»¹⁰⁶ Poeta proletari que no es dirigeix, de fet, a la seva classe: «Recollí, és cert, les formes de vida de la seva classe, però, com a poeta, no s'hi dirigí mai.»¹⁰⁷

La cinquena de les constants ens situa l'obra de Salvat en una hipotètica línia poètica en què coincideix Pere Quart, Salvador Espriu, Gabriel Celaya i Blas de Otero, amb Miquel Hernández com a referent mític. Ara un dels esforços més grans serà el de presentar Salvat, per molt que calgui forçar la nota, en una via d'evolució coherent dins de la poesia contemporània. Aquesta és la tesi central de Josep M. Castellet: l'exemplificació a Catalunya de l'evolució europea des del simbolisme cap al realisme.¹⁰⁸ I, per últim, es referma també la consciència de model per als joves apuntada per Joaquim Horta. Aquest és ara un altre dels punts de referència permanents. Carmona és molt repetitiu en aquest aspecte: «*Salvat, muy especialmente para las jóvenes promociones, hoy, transcurri-*

dos veintisiete años desde su muerte, es uno de los valores más firmes de la moderna poesía catalana.»¹⁰⁹ Francesc Vallverdú converteix aquesta qüestió en consigna fonamental del seu article. Ja és ben clar només en el títol: «Salvat és un dels poetes contemporanis més populars entre la nostra joventut [...]: per a justificar aquesta popularitat han estat concebudes aquestes notes.»¹¹⁰ Per a Sergi Beser –també aquí més radical– es tracta d'un model ideològic, i no només per als joves. Per això parla de «moviment instintiu envers la superació de l'alienació, és a dir, envers el reconeixement per a l'home de les seves pròpies obres, envers el domini de les coses, atracció i desig presents en tots els sers que viuen a la terra».¹¹¹ Joaquim Molas torna a ser qui matisa millor. Si més no pel fet de no presentar-lo explícitament com a model, sinó com a punt de referència.

Al darrere de la reivindicació i de tots els arguments utilitzats hi ha la voluntat, també aquí, de deixar clar que els veritables recuperadors de Salvat són ells, igualment com ho intentaven els altres: «L'acceptació que té avui la seva obra ha estat, en general, deguda a las generacions més joves»,¹¹² diu Castellet. Reconeix el paper de Tomàs Garcès i altres, però els situa en segon pla, Vallverdú s'entreté força en aquest aspecte. Per a ell, abans d'aquest relançament dels seixanta, la influència és migrada. La veritable recuperació prové dels poetes de l'*Antologia poètica universitària*, en el camí, per tant, de la poesia realista. Esmenta també els esforços de Garcès, però el situa com a capdavanter d'una

catalana del segle XX. El mateix Castellet l'apunta en la seva resposta a l'enquesta de «Serra d'Or» del 1962 sobre la poesia social (art. cit.). En declaracions posteriors, Joaquim Molas deixa clara l'estratègia que se seguia: «A finals dels anys cinquanta i principis dels seixanta, Joaquim Horta i jo el vam reinterpretar [Salvat] com una mena de Miguel Hernández. Jo em trobava a la universitat que tothom anava darrere de Blas de Otero, d'Antonio Machado i de Miguel Hernández. Associaven progressisme amb literatura castellana, i conservadorisme amb literatura catalana. Aleshores, ens vam "inventar" la trilogia Espriu-Pere Quart-Salat-Papasseit, que havia de fer front als models que presentaven els partidaris de la literatura castellana [...]. Allò d'"Escopiu a la closca pelada dels cretins" o bé "Vosaltres no sabeu què és guardar fusta al moll" ens anava molt bé per posar-lo al costat de Miguel Hernández, encara que no tinguéssim res a veure. Allò era un joc polític, que era el joc que jo jugava als anys seixanta.» (GUINOVART, Molas, *Diàlegs a Barcelona*, op. cit., ps. 69-70).

109. CARMONA, *El marinero...*, art. cit., p. 52. I un xic més endavant manifesta de nou que «debemos recoger las chispas de su fuego juvenil para encender nuestra llama» (ibid., p. 54).

110. RAMON ROIG [VALLVERDÚ], art. cit., p. 27.

111. BESER, art. cit., p. 26.

112. CASTELLET, *Salvat-Papasseit...*, op. cit., p. 58.

105. BESER, art. cit., p. 23.

106. MOLAS, *Joan Salvat...*, art. cit., p. v.

107. Ibid., p. v. Tot i aquestes matisacions, anys més tard Molas parla d'una ressenya a «Poemes» absolutament sectària» (Josep GUINOVART, Joaquim Molas, *Diàlegs a Barcelona*, conversa transcrita per Xavier FEBRÉS, Barcelona 1990, p. 69).

108. Castellet és qui l'aprofundeix més, però la idea és present també en Beser, Molas i a *Poesia*

tendència excessivament conservadora.

A part la concreció de les diverses constants perfilades a finals dels cinquanta, hi ha dos aspectes més que cal remarcar, els quals continuen diferenciant la major o menor ortodòxia de les lectures. El primer, la reinterpretació de trets puntuals de la poesia salvatiana en funció de l'ideari marxista. L'article de Beser continua essent el més simptomàtic. A propòsit de l'alegria i l'optimisme, per exemple. L'alegria és entesa com a reptre adreçat «a una societat injusta que no ofereix a l'home els mitjans per desenvolupar les seves màximes possibilitats».¹¹³ I l'optimisme «es converteix en insult i atac als causants de la fam i la desigualtat».¹¹⁴ És un bon exemple de lectura interessada. I més si pensem que s'arriba a aquesta conclusió a partir d'uns textos «les cartes de Salvat a López-Picó, en aquest cas» que poden interpretar-se perfectament d'una altra manera. També és Beser qui considera que «l'entusiasme només pot trobar-se en la lluita, en l'acció, en la *praxis*».¹¹⁵ Aquest entusiasme, juntament amb la sinceritat, «converteixen l'alegria en denúncia i transformen la poesia en una arma d'alliberament».¹¹⁶ Continuem, doncs, en la mateixa línia interpretativa. La poesia amorosa és llegida igualment des d'aquesta òptica des del moment que «representa la lluita i la victòria del poeta sobre una barrera que el priva d'acostar-se a la plenitud de l'home masculí».¹¹⁷ O el vitalisme, el qual implica acció, lluita i, per tant, alliberament. Perquè, per a Salvat, «la vida és un llarg camí per on l'home va allunyant-se de l'opressió».¹¹⁸ També és curiós de veure com Vallverdú justifica aquells trets de Salvat que no connecten del tot amb la visió marxista. Acostuma a resoldre la divergència per imperatius del context i no per conviccions personals del poeta. És així, per exemple, com explica el pas d'un socialisme militant a un altre de més anàrquic. Molas i Castellet són novament els qui proposen una lectura menys mecanicista de la qüestió de l'entusiasme i la sinceritat. No menys compromesa, però: «El poeta adoptà unes actituds d'ingenuïtat i d'entusiasme, de sinceritat directa, en resum, de joia meravellada que, és clar, s'adeïen perfectament amb la seva condició d'humil i

contrastaven fortament amb les burgeses de Carner i Guerau.»¹¹⁹

També s'entreuva la reinterpretació des d'una òptica marxista en la funció que s'atorga a l'obra d'avantguarda. Per a Vallverdú no és més que un precedent necessari per al que vindrà, però que no té interès per si sol: «Sostinc de la meua part que fou un assaig necessari —quan no una ral conquesta— per a les ulteriors troballes del poeta.»¹²⁰ És significatiu que, quan en parla, seleccioni precisament un poema com *Plànol* perquè admet una lectura social. Beser ho presenta de manera semblant, però ho interpreta de manera més radical: «El lliurament de Salvat-Papasseit des dels seus començos a un moviment poètic d'avantguarda és provocat per la seva actitud de rebellia davant d'un món que oprimeix l'home i el priva de realitzar les seves possibilitats; com una fase més de l'alliberament de l'home de les forces que l'esclavitzen, el poeta intenta separar la paraula d'una tradició que coarta el seu poder de suggeriment i irrita, amb els calligrames, a reconèixer-li, fins i tot, un nou valor expressiu sorgit de les formes tipogràfiques.»¹²¹ En aquest cas, Molas i Castellet n'ofereixen una visió semblant, però no menysvaloren el vessant avantguardista. Segons ells, Salvat és l'«únic veritable avantguardista»¹²² i inclouen textos d'aquest caràcter en la seva antologia, cosa que Triadú no havia fet. Molas, en la seva ressenya a «Poemes», també apunta una interpretació ideològica del tema i selecciona, per motius semblants als de Vallverdú, poemes com *Plànol* i *Columna vertebral*. A part el fet de remarcar l'alliberament de l'home com a objectiu a propòsit de *Poemes en ondes hertzianes*.

El segon aspecte que cal assenyalar, que diferencia les lectures més militants de les més ortodoxes, és la manera com es tenen en compte les circumstàncies personals del poeta, especialment el procés de la seva tuberculosi. Sergi Beser ni les esmenta, tal i com és propi d'una lectura marxista clàssica. Francesc Vallverdú les menciona, però no s'hi entreté gens. Simplement vol deixar palès que aquestes circumstàncies no suposen una ruptura en la seva obra. Joaquim Molas i Josep M. Castellet tornen a matisar una mica més. Castellet accepta les «peculiaritats personals»¹²³ i reconeix, doncs,

113. BESER, art. cit., p. 20.

114. *Ibid.*

115. *Ibid.*, p. 21.

116. *Ibid.*, p. 22.

117. *Ibid.*, p. 23.

118. *Ibid.*, p. 24.

119. CASTELLET, MOLAS, *Poesia...*, op. cit., p. 66.

120. RAMON ROIG [VALLVERDÚ], art. cit., p. 28.

121. BESER, art. cit., p. 19.

122. CASTELLET, MOLAS, *Poesia...*, op. cit., p. 55.

123. CASTELLET, *Salvat-Papasseit...*, op. cit., p. 59.

que el seu procés cap al realisme és una mica particular. També és cert que algun cop s'aprofiten aquestes «peculiaritats» per tal de justificar alguns elements allunyats del realisme (l'aventura, el somni, etc.): «Tanmateix, cal precisar: la fugida de Salvat cap al somni, només visible des de *La gesta*, fou, de fet, un intent estrictament personal de completar les pròpies deficiències d'orfe prematur, de pobre i de malalt.»¹²⁴

Tot i que, en conjunt, els plantejaments són molt propers, també hi ha, en aquest sector de la crítica, algun aspecte discrepant. La lectura patriòtica, per exemple. Recordem que Triadú valorava molt aquesta qüestió i parlava del «poeta de *Les conspiracions*». Castellet i Molas, per la seva banda, parlen de «lluïtes socials i nacionals».¹²⁵ A diferència de Triadú, es decanten per les primeres. Però no oblidem les segones. Llegeixen *Les conspiracions* com a forma de posar de manifest «la crisi del nacionalisme burgès i l'ampliació de les plataformes del catalanisme militant».¹²⁶ En canvi, Vallverdú parla del llibre com a caiguda incidental en «excessos nacionalistes»: «D'altra banda, la no existència d'una esquerra catalana, i la incomprensió del problema nacional tant per part d'alguns socialistes com per part dels anarquistes, havien de provocar que un home amb tanta consciència de classe com era Salvat-Papasseit, caigués, incidentalment, en excessos nacionalistes com ho demostra el seu llibre *Les conspiracions*».¹²⁷ En certa manera, associa el tipus de reivindicació patriòtica del llibre al catalanisme burgès. Des d'aquesta perspectiva, doncs, el llibre gairebé seria un error en la producció salvatiana.

Algunes remarques sobre els anys posteriors

Tot aquest corpus teòric es formula entre el 1961 i el 1965. Per acabar, no

més tres remarques sobre els anys posteriors perquè es vegi com queda tancat el procés. La primera, el període de silenci en la segona meitat dels seixanta, el qual coincideix, significativament, amb la fase de desprogramació del realisme històric. Com sabem, els articles que s'hi publiquen són intranscendents i queden desconectats de la lectura més típica del moment.

Segona remarc: des de principis dels setanta es detecta una progressiva pèrdua de bel·ligerància de les diverses opinions. Per totes bandes. Joan Triadú, per exemple, publica el 1974 un altre article amb un títol ben expressiu: *Nova lectura de la poesia de Joan Salvat-Papasseit*.¹²⁸ De fet, més que no pas una nova interpretació, és una desradicalització de la seva posició anterior. S'hi mantenen les idees, especialment pel que fa a la lectura patriòtica o a la unitat de l'obra, però ara no queden contraposades a res ni es produeix cap reacció a la defensiva. Tomàs Garcés continua en la mateixa línia de sempre —el seu article sobre el mite de la infantesa és del 1972—, però, un xic més tard, reconeix que «yo no puedo decir más. Estoy un poco cansado del tema.»¹²⁹ Per l'altre costat, allò que Castellet i Molas remarquen el 1969 a *Ocho siglos de poesía catalana* és una «aventura revolucionaria, especialmente en el terreno de la búsqueda formal».¹³⁰ Senyal que les prioritats són unes altres. Al mateix temps, Molas és va decantant cap a estudis de tipus més acadèmic. Les seves col·laboracions del 1974 a la premsa amb motiu del cinquantenari de la mort de Salvat s'encaminen en aquesta direcció. A «La Vanguardia» se centra en el paper de Salvat com a teòric de l'avantguardia,¹³¹ i a «Destino» es preocupa de les seves connexions amb el regeneracionisme, un tema que hauria pogut conduir a uns arguments de caràcter militant, però que és tractat d'una manera més objectiva i científica.¹³² Una cosa semblant succeix en el cas de Francesc Vallverdú. En la seva ponència per al Segon Col·loqui Internacional sobre el Català celebrat el

124. CASTELLET, MOLAS, *Poesia...*, op. cit., p. 73.

125. CASTELLET, MOLAS, *Poesia...*, op. cit., p. 69. Val a dir també que Arthur Terry remarca una hipotètica contradicció en l'opinió sobre Salvat que s'expressa en l'antologia: «I no entenc com Salvat-Papasseit pot ésser alhora "un dels poetes més representatius del període" i el protagonista d'"una aventura estrictament personal"» (Arthur TERRY, «Poesia catalana del segle XX», per Josep M. Castellet i Joaquim Molas, «Serra d'Or», vi, núm. 5, maig de 1964, ps. 60-62). De fet, és una falsa contradicció perquè, en el fons, aquesta doble afirmació hi queda perfectament justificada. I més encara en el capítol de Castellet a *Poesia, realisme, història*.

126. *Ibid.*, p. 60.

127. RAMON ROIG [VALLVERDÚ], art. cit., p. 29.

128. JOAN TRIADÚ, *Nova lectura de la poesia de Joan Salvat-Papasseit*, «Serra d'Or», xvi, núm. 179, agost de 1974, ps. 15-18.

129. Extret de la carta que reproduceix Ricard Salvat en el seu pròleg a *Humo de fábrica* (op. cit., p. xlv).

130. J. M. CASTELLET, JOAQUIM MOLAS, *Ocho siglos de poesía catalana. Antología bilingüe* (Madrid, 1969), p. 26.

131. JOAQUIM MOLAS, *Joan Salvat-Papasseit, teórico de la literatura de vanguardia*, «La Vanguardia Española» (6-viii-1974), p. 30.

132. JOAQUIM MOLAS, *Salvat-Papasseit y el Regeneracionismo*, «Destino», núm. 1.927 (7-ix-1974), p. 13. Aquesta és la via que conduirà fins al seu pròleg a

1970 a Amsterdam els arguments són també més objectius i menys combatius, alhora que s'apunta un canvi de valoració pel que fa a la poesia patriòtica.¹³³ L'únic lloc on es detecta una certa bel·ligerància és en la presentació de Joaquim Horta al disc *Salvat-Papasseit per Ovidi Montllor* (1976). Encara es queixa que hi hagi gent que no hagi rebut els fruits del seu ensenyament: «L'impacte que produí Salvat, rebel i inconfornista, somniador i honest, ric de generositat, en la poesia catalana fou fort, ja que avui, encara molts, des de la torre de vori, no han sabut –o no han volgut– recollir-ne els fruits ni els ensenyaments, que la major part de la seva obra ens ofereix.»¹³⁴ I, sense donar noms, va retraient la posició d'alguns crítics. S'intueix, doncs, un cert ressentiment.

I, per últim –tercera remarc–, les noves valoracions fetes ja amb uns altres criteris. D'una banda, per part dels nous poetes. August Bover en recull les opinions en una enquesta del 1974 al «Diario de Barcelona». Malgrat que introdueix el tema amb la típica targeta de presentació –«el único gran poeta catalán de auténtica extracción proletaria»–,¹³⁵ els joves poetes que contesten ja parlen d'altres coses. Coincideixen força en la importància que cal concedir al vessant avantguardista i al tema amorós, al mateix temps que s'estableixen noves posicions bel·ligerants, però a partir d'unes premisses diferents. S'accepta la necessitat d'un art revolucionari –des d'una perspectiva ideològica fins i tot–, però ja no s'associa a realisme. Santi Pau ho expressa clarament: «*Todo arte que se diga de vanguardia o revolucionario, ha*

de serlo en función de una vanguardia política y, por tanto, de unos intereses de clase. El arte, porque sí, no es revolucionario. El intelectual, ante este planteo, lo que acostumbra a hacer es minimizar la cuestión y, o bien hacer un arte pamphletario, o bien hacer un realismo desfasado y extraño. Me parece que Salvat en este sentido nos da una lección.»¹³⁶ A la pràctica, en el cas de Santi Pau almenys, el component suposadament revolucionari serà l'avantguardista i no el realista. És clar que tampoc no és una postura general ni homogenia. D'altra banda, hi ha el canvi de valoració per part dels nous crítics. Enric Sullà, per exemple, també el 1974, es dedica a una anàlisi tècnica i més aviat format d'*El poema de la rosa als llavis*, un tractament totalment original pel que fa als estudis sobre Salvat.¹³⁷ I Dolors Oller, ja una mica més tard però en una línia encara comparable, centra la seva atenció en la llengua poètica i en la presència del «jo líric».¹³⁸

En resum, Salvat-Papasseit deixa de ser una referència permanent ni que, tal i com titula Agustí Pons en el seu article del 1974 a «Destino», continuï essent un poeta «*aún con enigmas*».

Conclusions

El repàs a la recepció de la poesia de Joan Salvat-Papasseit durant la dècada dels seixanta permet extreure les següents conclusions:

1. Se'n confirma que Salvat-Papasseit és un punt de referència permanent, especialment durant el període 1961-1965, que coincideix –quasi amb exactitud– amb la fase de programació del realisme històric.

2. També se'n confirma la varietat de posicions de l'època respecte al tema. La major part, però, almenys entre les dades esmentades, responen a plantejaments ideològics més que no pas estètics.

3. La poesia de Joan Salvat-Papasseit esdevé una peça fonamental a l'hora de reivindicar una tradició catalana realista pràcticament inexistente. No és un model ideal, però sí suficientement útil. La reivindicació, però, és en vista al present o al futur i no pas al passat. No interessa tant la poesia de Salvat per ella mateixa

la segona edició de *Poesies* (Joaquim MOLAS, *Pròleg*, dins JOAN SALVAT-PAPASSEIT, *Poesies*, Barcelona 1.978, ps. vii-liv). Més tard la valoració s'acaba cenyint a «la seva gran potència. Té vuit o deu poemes extraordinaris, malgrat totes les seves insuficiències lingüístiques» (GUINOVART-MOLAS, *Diàlegs a Barcelona*, op. cit., p. 71). És clar també que a l'hora de les votacions dels crítics per a la confecció de *Guia de la literatura catalana contemporània* (1973) ja no se n'està fent una reivindicació explícita. L'únic llibre que se selecciona és *El poema de la rosa als llavis*, amb els vots de Molas, Castellet i Triadú. Entre les votades però no seleccionades hi ha *L'irradiador del port i les gavines* (els vots són de Joan-Lluís Marfany i Josep M. Castellet) i *Óssa Menor* (amb vot d'Albert Manent) (vid. Jordi CASTELLANOS [ed.], *Guia de la literatura catalana contemporània*, Barcelona 1973).

133. Francesc VALLVERDÚ, *Sobre el pensament progressista català de la Restauració a la Dictadura*. Abmirall, Brossa, Alomar, Salvat-Papasseit, «Problemes de llengua i literatura catalanes. Actes del II Col·loqui Internacional sobre el Català» (Amsterdam 1970) (Montserrat 1976), ps. 329-353.

134. Joaquim HORTA, Nota introductòria al disc *Salvat-Papasseit per Ovidi Montllor* (Barcelona 1976).

135. August BOVER i FONT (ed.), *Salvat-Papasseit visto por poetas jóvenes*, art. cit., ps. 11-12. L'enquesta és contestada per Josep Alberti, Xavier Bru de Sala, Miquel Desclos, Salvador Jàfer, Bernat Nadal, Miquel de Palol, Santi Pau i Ramon Pinyol.

136. *Ibid.*, p. 12.

137. Enric SULLÀ, *Sobre l'art del vers a «El poema de la rosa als llavis»*, «Serra d'Or», xvi, núm. 179 (agost de 1974), ps. 19-22.

138. Dolors OLLER, *La poesia de Salvat-Papasseit*, «L'Avenç», iii, núm. 19 (setembre de 1979), ps. 40-44.

com la funció que pot exercir a l'hora de legitimar les diverses opcions estètico-ideològiques. Des d'aquesta perspectiva, la major part de les lectures que se'n fan són interessades i responen a la presa de partit de cadascú respecte a les qüestions que el realisme històric ha posat sobre la taula.

4. Si les postures són belligerants és precisament perquè la recuperació de la tradició és essencial en l'intent de gestació d'un moviment. Sobretot quan, almenys pel que fa a la poesia catalana, aquesta recuperació no pot servir-se de gaires noms més. La belligerància, és clar, vindrà per les dues bandes: la dels partidaris i la dels detractors de l'intent. Per això, tant els uns com els altres cauen en la mitificació. Per motius diferents i d'una manera més o menys explícita segons cada cas.

5. La lectura de Salvat-Papasseit que propugna el realisme històric no respon necessàriament a una instrumentalització política del tema. En aquest sentit, és ben clara la diferència entre les posicions més militants i ortodoxes de Francesc Vallverdú o Sergi Beser i la major capacitat de matis que introdueixen Josep M. Castellet i

Joaquim Molas. Són les diferències, de fet, entre les diverses aplicacions del concepte de «realisme històric». Un concepte, doncs, menys restrictiu del que sovint s'ha volgut donar entenent.

6. Hi ha també postures intermèdies, algunes de les quals —com la de Joan Fuster— es miren el tema des d'una distància suficient com per plantejar el problema d'una forma més objectiva.

7. Durant els anys cinquanta ja queden definides totes les posicions, ni que les més típiques de la dècada següent es trobin encara en fase incipient. S'observa, si més no, un primer canvi de valoració.

8. A partir del 1965 s'entra en una nova fase en què les referències a Salvat disminueixen ostensiblement, la qual cosa ajuda a evidenciar que el realisme històric és en procés de desprogramació. Això explica que, poc després, les lectures perdin combativitat i guanyin en rigor. Al mateix temps, amb l'entrada de nous models, les valoracions comencen a fer-se ja a partir d'altres criteris. Almenys les de caràcter estètic.

Jaume AULET

Deu anys d'una publicació lingüística: «Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior», per M.ª Angels Vidal Colell

En un poc més de deu anys, amb quaranta-un números publicats (i tres en premsa), el butlletí interior de la «Societat d'Onomàstica» ha escalat graons fins a un nivell singular, únic als Països Catalans, i un dels primers (si no el primer de tots) d'entre els comparables als països romànics, segons opinió d'un catequètic universitari alemany. I això partint d'una presentació voluntàriament senzilla (format reduït, cobertes grises sense cap decorat, paper econòmic), privilegiant absolutament el contingut en qualitat i diversitat; i practicant sempre obediència a unes normes bàsiques: independència total enfront de qualsevulla institució, pública o privada, pluralisme, obertura, i exigència científica. A les pàgines del «Butlletí» —llegit a la península ibèrica, França, Suïssa, Itàlia, Alemanya, Canadà— han signat articles fins ara més de tres-cents col·laboradors: des de catedràtics de les Universitats de Barcelona, Mallorca, València, Alacant, Perpinyà, Delegacions universitàries de Castelló de la Plana, Menorca, Girona, Lleida o Tarragona— Reus, i alumnes de doctorat,

fins als anomenats «erudits locals», que tant de material inèdit són capaços de recollir millor que ningú més.

Una porció important, i necessària, de les contribucions ha estat dedicada a la metodologia en general, recerca i classificació de les fonts de recerca, i bibliografia. Dintre d'aquest apartat algunes aportacions apareixen insuperables: la ingent compilació d'Antoni Lluïl Martí, *Passat, present i perspectives de futur dels estudis d'Antroponímia a Mallorca* (núm. IX, ps. 32-64), amb el seu equivalent per a la toponímia de Menorca, de Joan F. López Casanovas (núm. IX, ps. 25-31), les normes sobre enquestes orals generals o més precisament tarragonines (Ramon Amigó Anglès, I, 19-28 i XVII, 2-6), o mallorquines (Joan Miralles Montserrat, I, 29-37 sobre els reculls de malnoms; i IX, 11-24, toponímiques; completat per Cosme Aguiló i Onofre Rullán, XXVI, 41-45). Han obert el camí de la recerca i utilització de les fonts manuscrites molts articles: d'Antoni Pladevall (als arxius de l'Osona, I, 13-18), d'Antoni Bach (als de Solsona, VI, 1-5). I